

Literatūra • menas • mokslas

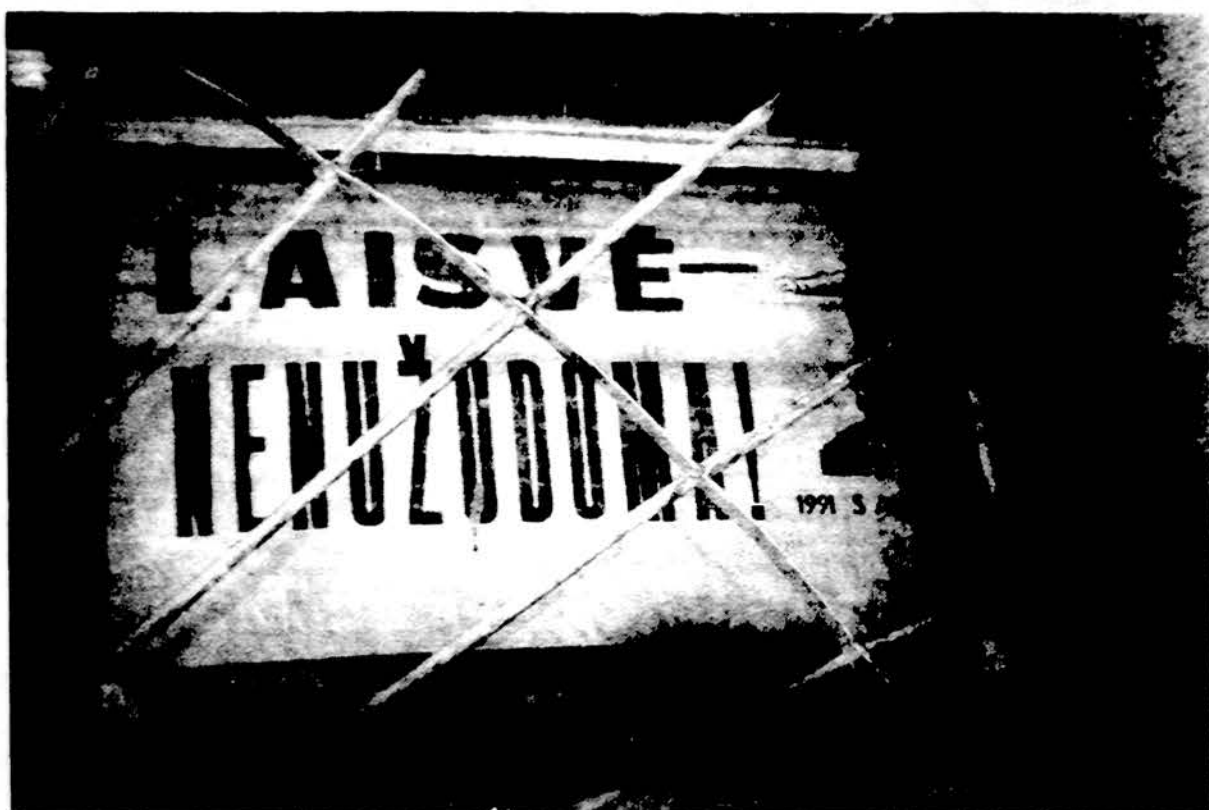
DRAUGAS — šeštadieninis priedas

2001 m. sausio 20 d.

Nr. 14 (3)

Saturday supplement January 20, 2001

No. 14 (3)

1999 m. sausio 13-oji... Prano Abelkio nuotrauka.

„Requiem“ kraujo auka išpirkusiems laisvę

Lietuvių meno ansamblio „Dainava“ koncerto „Ir šviesa, ir tiesa“ pagrindinė mintis buvo paminėti žuvusius už Lietuvos laisvę. Koncertas įvyko 2001 m. sausio 14 d., 3 val., apylinkėse Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje. Dirigentas Darius Polikaitis, sopranas Liana Kopūstaitė-Pauletti; palydą sudarė Vidas Neverauskas (vargonai) ir didelė profesionalų amerikiečių instrumentalistų grupė (fleita, obojus, violončelė, arfa ir timpanai). Varpeliais pajavirino vienas jaunųjų choristų — Kęstutis Daugirdas. Dalį kūrinių šiai sudėčiai instrumentavimo ir didelę dalį tekstų į lietuvių kalbą išvertė pats ansamblio vadovas — Darius Polikaitis. Meninė talka, įskaitant plakata ir programos viršelį, — Vyto Čuplinsko.

Koncertas pradėtas Didžiojo ketvirtadienio apeigine giesme „Ubi caritas“. Iš programose spausdintų tekstų buvo galima atpažinti tik lietuviškai giedamą antifoną „Ten, kur gailėstis ir meilė, Dievas ten yra“. Toliau buvo giedama lotyniškai. (Gal geriau būtų buvę publikai sekti visą tekstą ištisai, kaip jis koncerte giedamas, nors ir lotyniškai. Tai pati problema kartojosi per „Requiem“.) Autorius John Rutter naudojo lotynišką ir anglišką tekstą pakaitomis. Šiame koncerte angliškos dalybos atliktos lietuviškai. Nesvarbu, kokia kalba būtų giedama, bet svarbi eilės tvarka; kad ji būtų tokia pati išspausdintoje programoje. Tada, jei kai kurios eilutės ar žodžiai ir pakartojami, klausytojai vis lengviau susigaudyti — nors šalia pridėtas vertimas visados yra mielas, nes jis padeda įsijausti. Ši giesmė originale yra vienbalsė grigalinė giesmė, po Maurice Durufle kūrybine plunksna virtusi į daugiabalsį, dažnai rafinuotą saskambį tekėjimą. Tolimesnė choralo melodija tuo patiu stiliumi buvo autoriaus laisvai vystoma, kol pabaigai, sugrįžo į pradinį antifoną. Choras giedojo ją „a cappella“. Nepaisant tirštesnių harmoninių slink-

čių, choras sukūrė darnų kamerinį skambėjimą, lyg būtų vienbalsis grigalinis giedojimas, palydimas švelnių, gerai suderintų vargonų registru. Mums tik paskaičius šio choralo pabaigos žodžius: „Gerbime ir mylėjime gyvąjį Dievą ir mylėjime viens kitą nuosirdžiai“, kaip antitezė, lyg kokia likimo ironija — pasigirsta piktai minios šūkavimai ir šūviai, o vėliau, tyliai pradedant, vis drąsesnis ir garsesnis skandavimas: „Lietuva! Lietuva“. Sausio 13-tosios liudininė garsiajuostė baigiamą Aukščiausios Tarybos pirminko Vytautas Landsbergio viltiną žodžiu, kad Lietuva, Dievui padedant, kelsi laisvą ir nepriklausomą gyvenimui, ir blogis turėsias pasitraukti. Toks intarpas religiniame koncerte tikrai netikėtas, bet, kaip Sausio 13-osios minėjime, labai prasmingas ir giliai jaudinantis.

Toliau aidėjo Mikalojaus Konstantino Čiurlionio kanta „De profundis“, sukurta 1899 metais mišriam chorui ir orkestrui, kaip diplominis darbas Varšuvos konservatorijoje. Šimtųjų veikalo metinių išvakarėse — 1998 m. — Petronio leidykla Kaune išleido kantos klavyrą. Iš redaktoriaus Romaldo Misiukevičiaus pratarės patiriame, kad kanta sukurta „pagal lenkų literatūros klasiko J. Kochanovskio eiliuotą 129-tosios Dovydo psalmės vertimą“. Redaktoriaus teigia, kad lietuvišką vertimą Čiurlionis jau turėjęs būti padarytas S. Kymantaitės (jo būsimos žmonos). Kūrinį su pasigėrėjimu teko girdėti Čikagos miesto Kultūros centre, kur „Dainavą“ palydėjo garsusis Vilniaus Styginių kvartetas ir pianistas Rokas Zubovas. Abiem atvejais akompanimentas, negrojančiam visam orkestrui, negalėjo pilnai atitikti kompozitoriaus intencijų. Kvartetas grojo tik stygininkų partijas, visa kita paliekant fortepijonui, o šį kartą palydėjo vargonai ir saujelė instrumentalistų. Jei pirmu at-

veju, atrodo, buvo daugiau žaismingų detalių, antruoju gal skambėjo bažnytiškiau, vargonai teikė chorui didesnę atramą. Gaila, kad timpanai, turėję sužadinti dramatinę įtampą, neturint viso orkestro, vietomis lyg ir užgožė Čiurlionį.

Čiurlionis nevengia staigių moduliacijų, ne kartą sūkurusių niūrią, gaudulingą nuotaiką. Reikia pasidžiaugti, kad choras jas įveikė nesutrikęs. Antra vertus, reikia su prof. Vytautu Landsbergiu sutikti, kad kanta yra ir „spalvingo, ir vaizdingo plėtojimo“ ir „pakilaus koncertinio (anaipol ne bažnytinio), romantinio dramatinio ir vagnieriškai sodraus muzikos charakterio“.

Antrojo kantatos pusėje sumaniai įpinta trumputė fuga („fughetta“), užbaigiant ją tvirtokais tai bosų, tai visų vyrų „šuktelėjimais“. „Tai kas, Viešpatie?“... „Tai kas, galin gasai!“... „prieš Tavo sostą bus teisingas?“ Toks, kiek dramatiškas, atlikimas tikrai nuskaubė, lyg žmogus būtų norėjęs su Dievu pasiderėti, pasiginčyti, o gal net pagudragalvauti! Bet po to vėl grįžtama į pirmą temą, šį sykį susizavejimą kelusį vyrų chorą. Kanta užbaigiama

viso choro unisonu: „Išgirski malda gaudulingą, suteik malonę gailėstingą!“

Barokinio stiliaus ištrauka iš Antonio Vivaldi „Gloria“, kur pasikartoja dažnai ta pati žodžių eilutė su ilgomis melizmomis, gražiai tiko solistės Lianos Kopūstaitės — Pauletti lankščiam balsui. To stiliaus giedojimuose tas pats vienas skiemuo dažnai būna išstestas per daugelį taktų, ant liūliuojančių, rodos, niekad nesibaigiančių progresijų. (Todel sunkoka būtų buvę sekti, jei jie ir būtų programose lotyniškai išspausdinti.) Malonu buvo klausytis šio kūrinio svajingos įžangos obojui ir vokalo solinius pasąžus, pamainomis pakartojamus ir imituojamus to paties obojaus.

Po „Gloria“ skambėjo koncerto kartinis akmuo — John Rutter „Requiem“. 1945 m. Londone gimęs anglų kompozitorius yra ir didesnės ir mažesnės apimties chorinių bei orkestrinių kūrinių kompozitorius. Parašė dvi operas vaikams, pianino koncertą ir muzikos televizijai. Prieš metus per Draugo jubiliejinį koncertą girdėjome to paties kompozitoriaus skambią „Gloria“. Jis „Requiem“ parašė 1985 m. ir už metų, pats diriguodamas, padarė kompaktinį įrašą. Prie didesnės apimties chorinių veikalo dar reikia prisikurti „Magnificat“ (1990) ir „Psalmfest“ (1993).

Jo „Requiem“ yra tonalinis veiklas ir nėra jau toks modernus, kad tikėtų tik muzikoj išprususiam klausytojui. Be to, tai nėra liturgiškos gedulingos mišios, kaip jos buvo rašomos prieš II Vatikano Susirinkimą, bet tai yra prasminga meditacija apie mirtį ir amžinąjį gyvenimą. Kūrinys lyg užburiantis. Veikalo plėtojime susikuria ramybės jausmas, kada mirtis (kaip ir gimimas) priimama natūraliai.

Kūrinys tiek brandus ir puikiai išbaigtas, kad jis kritiku lyginamas su didžiųjų „Requiem“ kompozitorių, kaip Mozart, Verdi, Berlioz, Faure, Brahms ir Durufle. Nors ne tiek didingas kaip Verdi ir Berlioz, bet savo stiliumi panašesnis į Faure, ypač raminantis „Kyrie“ ir žadinantis „Sanctus“, o svarus „Agnus Dei“ primenantis kiek ir Brahms. Kūrinio dalyje, pavadintoj „Psalmė 130“, choro frazės atsakinėjamos violončelės pasąžais ir laužtais akordais. Savo melodingumu pa-

sižymėjo mūsų sopranos, solistės maloniai atliekamas „Pie Jesu“. Bet iš visų kantatos dalių lengviausia buvo suprasti žodžius ir sekti programos tekstą 23-čioj Psalmėj — „Viešpats, mano Ganytojas.“

„Lux aeterna“ kūrinį sopranui teko baigti aukšta b-flat gaida, kuri nuskambėjo nors kiek trumpai, bet muzikaliai ir šiltai! „Lux aeterna“ dalis kiek išsteta, juo labiau, kai sunku sekti, nes programose skirtingi žodžiai. Mūsų laimei, choras sugrįžo prie reprizos iš pirmos dalies: „Requiem aeternam“, kuri nusinešė ir visą veiklą ir, rodos, mus pačius į amžinybę... Bravo dirigentui ir visam ansamblui!

Atsiradus visiems taip arti dangaus vartų, labai natūralu buvo išgirsti lyg iš už vartų, iš dangaus sklindančių angelų muziką — fleitos solo su arfos akompanimentu. Anna Belle O'Shea (fleita) ir Meriel Owen (arfa) atliko Maurice Ravel „Pavane pour une Infante Defunte“. Jau nebe pirmą kartą jos talkininkauja lietuviškuose koncertuose, ypač Anna Belle savo išbaigtu fletavimu.

Tuomet vyko žuvusiųjų prie Vilniaus televizijos bokšto pagerbimas. Tuo metu, kai Juozas Polikaitis lėtai skaitė apie kiekvieną žuvusį ir jų artimuosius jaudinančių žinučių, choristai ėjo ir ėjo iš galo bažnyčios vidurio taku, nešini po uždegtą žvakę kiekvienam/pagerbti. Cereemonija buvo ori, apgalvota, sykiu ir praktiška. Žvakės išryškavę ant pagrindinio altoriaus, choristai gražiai sustojo savo paskutinei „a cappella“ giesmei — Leonido Abario „Psalmė 3“. Maloni giesmė, geras atlikimas, ypač žavus mormorando. Atsistojome Tautos himnui, o po to, chorui tvarkingai išžygiuojant viduriu taku iš bažnyčios, pasipylė užtarnauti plojimai.

Jei kam koncerto muzika ir skambėjo savotiškai naujai, neįprastai, tai vis dėlto tas žuvusių paminėjimas viską jungė ir suteikė koncertui įvairumo. Patraukliai atrodė ir choro pristatymas priešaky altoriaus: juk jis malonus ir reikalingas tiek publikai, tiek ir atlikėjams. O jei orkestracijoje teko apsieiti su mažesne sudėtimi ir jei tuo atžvilgiu kūriniai ne visada atliepė autoriaus intencijas, tai bent choras į kompromisus neįėjo ir atliko sunkokos kūrinio nuostabiai tiksliai.

Faustas Strolia

Dalis „Dainavos“ ansamblio choristų. Jono Kuprio nuotrauka.

Loretos Asanavičiūtės kapas Antakalnio kapinėse Vilniuje. Ji buvo vienintelė moteris, žuvusi 1991 m. sausio 13-ąją. Jos kapas išsiskiria iš kitų tos mūsų tautos tragedijos aukų kapų, nes turi baltą kryžiu, o vyrų — juodus. Lino Johansono nuotrauka.

Julija Švabaite

VIEŠPATIE, UŽ KĄ?

„...miegot ramiai, Budapešto mergaitė, tavo mirtis nebuvo veltui...“

Henrikas Nagys „Budapešto baladė“

Loretai A.

O mirtie, o nakties madona, apslakstyta krauju tavo duona, nesibaigianti laisvės auka, Viešpatie, už ką? —

Šviesaplaukė sužadėtinė... Sniege kruviną pirštine... Į dangų iškelta ranka... Viešpatie, už ką? —

Per jauna, per jauna mirti, blizga žiedas auksinis ant piršto, kaip gelė dalgiu nukirsta, Viešpatie, už ką? —

Teviškes žeme suskirdusi ar ilgai tave skausmu girdysim, ar ši mūsų auka per menka? Viešpatie, už ką?

MISERERE

Šarvuoti kareiviai tyko šaltom, stiklinėm akim, virš bajonečių miško sausio naktis tyki.

Lyg žibureliai spinksi sniegulės tarp žvaigždžių, gieda minia suklupus iš gilumos širdžių.

Po tanko vikšrais puolė pirmą jaunulio auka, pasruvo krauju ant kablo skara, sesers megzta.

Miserere — grojo vargonai, Miserere — naktis rūsti, Miserere — pasauliui grūmojo nekaltųjų mirtis.

1991 m.

Jono Dvairišio nuotraukose — balsas iš praeities

Šiomis dienomis Čikagoje iš spaudos išėjo reta knyga, pavadinta *Lietuva 1933-1940*. Tai mažai žinomo fotografo Jono Dvairišio nuotraukų albumas. Į 160 didoko formato puslapių yra sudėtos 224 fotografijos iš nepriklausomos Lietuvos laikų. Dauguma šių nuotraukų spausdinama pirmą kartą.

Nuotraukų autorius — Jonas Dvairišis, gyvenęs 1912-1944 metais, iš profesijos buvo mokytojas. Noredamas geriau pažinti Lietuvą, atostogų metu plaukdavo baidare upėmis ir vis fotografuodavo. Kai kurios jo nuotraukos yra spausdintos prieškarinės Lietuvos *Kario, Romuvos* ir kituose leidiniuose. Tačiau po mirties J. Dvairišis buvo pamirštas ir tas didelis turtas ilgus metus išbuvo pas jo motiną. Kuomet ši mirė, negatyvai buvo išmesti į daržinę.

Atsitiko taip, kad tuo laiku ten kambari nuomojo dabartinis prelatas, Panevėžio parapijos klebonas, Juozas Antanavičius. Jis tuos negatyvus surado, suprato jų vertę ir saugojo iki po Stalino mirties, kada jau pasirodė šokių tokių laisvėjimo ženklų. Tuomet iš negatyvų buvo padarytos nuotraukos, kuriose sušvito nepriklausomos Lietuvos kaimai, miesteliai, žmonės, kariuomenė, gamtos grožis ir kt.

Kuomet Lietuva vėl atkūrė nepriklausomybę, prel. J. Antanavičius turėjo progą atvykti į Ameriką. Kartu pasiėmė tą didelį turtą — nepriklausomos Lietuvos nuotraukas. Prel. J. Antanavičius prie Apreiškimo parapijos bažnyčios Brooklyne po Mišių vieną sekmadienį sušaukė tenyktį lietuvių veikėją Petrą Ažuolą ir šiam papasakojo ir parodė nuotraukas. Iš jų P. Ažuolas kaip tik atpažino savo gerą jaunystės dienų draugą — Joną Dvairišį.

Kai šios nuotraukos pateko pas Marytę Ažuolaitę-Nemickienę ir jos vyrą dr. Vidą Nemicką, buvo sumanyta su šiuo dideliu turtu supažindinti ir daugiau žmonių. Tokiu būdu ir gimė anksčiau minėtoji knyga, kurią paruošė ir išleido Algimanto Kezio vadovaujama „Galerijos“ leidykla, o jos mėcenatai — dr. V. Nemickas su žmona Maryte.

Knyga išleista, beje, nedideliu tiražu tik 120 egzempliorių (60 jų su lietuvišku tekstu, 60 — anglišku). Kadangi parašų po nuotraukomis neturėta, leidyne jų nėra. Nuotraukos suskirstytos skyriais pagal tematiką. O tų skyrių yra vienuolika: 1. Šeimyna, giminės, pažįstami, 2. Portretai, 3. Kariuomenė, 4. Moksleivių ir studentų tarpe, 5. Tarp miesto mūrų, 6. Bažnyčios ir etnografiniai paminklai, 7. Kaimo

peizažai, 8. Turgūs, 9. Lietuvos gamta, 10. Lietuvos vandenys, jūra, upės, 11. Atostogos.

Leidinyje taip pat yra knygos mecenatų žodis, Jono Dvairišio biografija ir kelių buvusių jo mokinių atsiminimai apie šį, anksti mirusį, mokytoją, kuris, kaip dabar paaiškėjo, buvo ir talentingas fotografas. Apie fotografijas nusimanantieji sako, kad J. Dvairišį galima lyginti su jau pagarsėjusiu anų dienų Lietuvos fotografu Baliju Buraču, kurio puošnus nuotraukų leidinys prieš keletą metų išleistas Lietuvoje. Reikia manyti, kad J. Dvairišio nuotrauko-

mis dabar susidomės ir Lietuvos leidejai.

Beje, su J. Dvairišio nuotraukomis gales iš arčiau susipažinti čikagiečiai šį šeštadienį, sausio 20 d., 7:30 val. vak., Lietuvių dailės muziejuje, esančiame PL centre Lemonte atidaromoje jo fotografijų parodoje.

Tą vakarą toje pačioje vietoje atidaromos dar dvi parodos: Vaivos Senkutės piešinių ir tapybos bei Mindaugo Vitkausko — vitražų.

Čia dar reikia paminėti idomų faktą, jog J. Dvairišio parodos lankytojai bus prašomi atpažinti išstatytųjų nuotraukų žmones, vietas ir pan. Vėlesnėse anksčiau minėtose knygos laidose jau bus galima ta medžiaga pasinaudoti. Beje, parodos metu bus galima išgyti ir šią retą knygą!

Edvardas Šulaitis

J. Dvairišis — iš praeities šešėliu...

Nepriklausomos Lietuvos laikais Pakruojio miestelyje kartu augo, artimai draugavo Jonas Dvairišis ir Petras Ažuolas. Abu labai domėjosi literatūra, filosofija, fotografijos menu. Vieną vasarą jie net dvi savaites kartu nukeliavo iki Palangos; pakeliui tuo pačiu aparatu fotografavo žmones ir nuostabią tėvynės gamtą, atsiskleidimą prieš jų akis.

Neilgai po šios kelionės traški įvykiai išskyrė šiuos jaunystės draugus. Jaunas, moksleivių mylimas mokytojas Jonas Dvairišis, pakirstas tuberkuliozės, 1944 metais mirė. Tais pačiais metais Petras Ažuolas, taip pat tapęs mokytoju, bėgdamas nuo okupantų, paliko Lietuvą ir su žmona Prane Skrodenyte ilgainiui atsirado Amerikoje, New York mieste. Petras dažnai savo vaikams pasakodavo apie draugą Joną, prisimindamas jo gabumus, jo šviesią asmenybę. Vaikai suprato, kad Jono mirtis giliai paveikė jų tėvą.

Praėjo daug metų. Vieną

sekmadienį, apie 1990 metus, Petras, kaip buvo įprasta New York lietuviams, po Mišių Brooklyno Apreiškimo parapijos bažnyčioje, šnekučiavo su draugais aikštėje. Čia jis susitiko prelatą Juozą Antanavičių, kuris buvo pirmą kartą atvykęs į Ameriką, pakviestas prarasti rekolekcijas. Prelatas papasakojo Petriui, kad atsivežė iš Lietuvos nuostabių fotografijų. Rado tų nuotraukų negatyvus, numestus daržinėje Pakruojio mieste, kai dar buvo jaunuolis. Suprasdamas jų vertę, saugojo ir slėpė jas per žiaurius Stalino okupacijos laikus. Po Stalino mirties, pagaliau išryškino fotografijas. Dabar jas atsivežė į Ameriką, ieškodamas galimybių kaip nors parodyti plačiai lietuvių visuomenei. Petras, kuris buvo geras fotografas mėgėjas, mielai sutiko padėti. Tuomet jis paklausė prelato: „O kaip vadinosi tas fotografas?“ Prelatas Antanavičius atsakė: „Jonas Dvairišis“...

Marytė Ažuolaitė-Nemickienė

Prel. J. Antanavičius, M. Nemickienė-Ažuolaitė, dr. V. Nemickas.

Jono Dvairišio nuotraukos.

Jaunuosius Lietuvos istorikus ugdant

Pirmomis naujojo tūkstantmečio dienomis kyla noras apžvelgti, kas buvo gera, padėkoti gera dariusiems ir linkintiems. Tokia proga noriu iš Lietuvos padėkoti lietuvių fondui, o jame Vandos Daugirdaitės Srugienės stipendiją skiriami jauniems Lietuvos istorikams, ir jų jau gavo būrelis jaunų doktorantų. Kandidatų doktorantų parinkimas stipendijai gauti leidžia tiksliai panaudoti skiriamas lėšas: jaunieji jau yra parodę savo apsisprendimą dirbti Lietuvos istorijoje, pradėję atlikti Lietuvos istorijos mokslui reikalingas temas, apsižiūrėję, kur labiausiai reikia papildomų lešų darbui.

Lietuvos istorijai, atgavus nepriklausomybę, yra atsivėrę nauji horizontai — atėjo laikas eiti prie temų, kurios negalėjo būti nagrinėjamos sovietmečiu, o tokių buvo ir tebėra gausybė. Jau pasirodė kelios Lietuvos istorijos, parašytos skirtingų autorių, tačiau ir jie aptaria nemažai dalykų, dėl kurių tebevysta ginčai, kelia problemas, kurioms tirti reikia naujų specialistų jėgų. Džiugu, kad Lietuvoje jauni dėmesys savo krašto istorijai tebėra didelis. Jaunimas istorijos kvalifikacijos siekia keliais būdais: vieni išvyksta studijuoti į užsienio universitetus, kiti studijuoja čia — Lietuvoje. Abu keliai turi savo privalumų ir trūkumų. Tie, kurie grįžo iš užsienio, susipažinę su naujais tyrimo ir interpretacijos metodais, jaučia,

kad jiems trūksta žinių Lietuvos istorijos ir kad jiems reikia rimtai padirbėti su Lietuvoje saugomais istorijos šaltiniais, kurių užsienyje pažinti negalėjo. Kiti, o tokių yra dauguma, renkasi doktorantūros studijas čia Lietuvoje — intensyviai studijuoja, tiria šaltinius, bet jiems reikia paramos bent keliems mėnesiams išvykti į užsienio archyvus, kur saugoma dalis labai svarbios Lietuvos istorijai dokumentikos, ir galimybę susipažinti su naujais istorinių tyrimų metodais. Tuo būdu jauni istorikai susipažįsta su šaltinių visuma, išplečia tyrimų horizontus. Šiuo metu Lietuvoje yra nemažas būrys gabių jaunų istorikų (ir antropologų, etnologų, archeologų), kurie imasi rašyti, arba jau parašė disertacijas naujomis temomis. Jiems Lietuvos fondo ir V. Daugirdaitės Srugienės stipendijos yra labai reikšmingos istorikų kvalifikacijai igyti.

Viena V. Daugirdaitės Srugienės stipendininkių buvo Jolita Sarcevičienė, 2000 m. lapkričio 24 d. apgynusi disertaciją apie XVI a.-XVII a. moters idealą Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės proginėje literatūroje. Ji siekė iširti, koks moters idealas buvo laikomas pavyzdžiu Lietuvos valstybės didikams, ko mokė tas idealas, kokia buvo to idealo kilmė, t.y. kuo rėmėsi proginės literatūros autoriai, apibūdindami sektingus moters bruožus. Kai doktorantė pradėjo rinkti medžiagą, paaiškėjo, kad gali-

Vanda Daugirdaitė-Srugienė (1899-1997)

ma surinkti apie keturis šimtus pavadinimų spausdintų vestuvinių panegyrikų, laidotuvių pamokslų, raudų, ir kitų įvairių proginės literatūros žanrų, parašytų didikių ir turtingųjų bajorių vestuvių, laidotuvių proga. Lietuvoje tų kūrinių išliko maždaug apie trečdalis. Gavusi iš lietuvių fondo V. Daugirdaitės Srugienės stipendiją, doktorantė apvažiavo Lenkijos bibliotekas, kuriose yra turtingiausi retų ir senų spaudinių rinkiniai, ir surado dar daugiau kaip šimtą reikalingų tekstų. Viename Vilniuje vykusiu tarptautinių seminarų Švedijos mokslininkės, išklausišios Sarcevičienės pranešima, stebėjosi, kad Lietuvoje XVI-XVII a. buvo tokia turtinga įvairiakalbė literatūra. O ši literatūra davė medžiagos suprasti, kaip buvo ruošiamos moters didikės nuotakos, motinos, namų šeimininkės, Bažnyčios aktyvios narės vaidmenims. Jos nuolatos buvo orientuojamos laikytis daugelio dorybių. Tą idealą autoriai buvo susiformavę iš antikos laikų Aristotelio etikos, dėstomos XVI-XVII a. užsienio ir Vilniaus universitete, iš Šv. Rašto pavyzdžių ir moterų pavyzdžių, iš savo meto didikių moterų ryškiausių gyvenimo poelgių, atitikusių jų idealą. Paaiškėjo, kad Lietuvos DK moterų didikių idealą formavo Europos krikščioniškoji kultūra, giliai įsisemkdamą į to meto elito galvojimą ir jausmus. Sekmingai apgynusi disertaciją ir praturtinusi Lietuvos kultūros istorijos pažinimą, J. Sarcevičienė žada rengti disertacijos pagrindu knygą.

Nukelta į 3 psl.

Rašytojas Jurgis Gliuda — penktąsias jo mirties metines prisimenant... (g. 1906 m. liepos 4 d. Tobolske, mirė 1996 m. sausio 3 d. Kalifornijoje).

Anatolijus Kairys

JURGI GLIUDĄ PRISIMENANT

I

Parnaso žygos tau, Drauguži mielas,
Buvo dainos ir mielaširdingos,
Jos davė tau sparnus Pegaso,
Idant tu, pas jas nulekęs į viešnagę,
Ten pasisūčiūtuotum ir namo sugrįžtum
Jau su laimę vainiku ant savo
Žmogiškos galvos, pasiaukojančios širdies.
Ir tu buvai jų priimtas karališkai,
Kaip novelistas, kaip kūrėjas, kaip
Naujų idėjų ir kilnių darbų skelbėjas,
Ir tuo Parnaso deivių meilę pelnęs.
Aš tavimi gėrėjau, tave skaitiau,
Tave — kūrėją — už kitus geriau įvertinau,
Ir laukiau nekantriai, kada vėl naują
Saldaus nektaro tau duosi man
Atsigaivint, arba ambrozijos, pasotinti
Žmogaus išalkusiai ir nepasotinamai dvasiai,
Iš mūsų kalno mūsų slėniui atneši.
Tu ne vienam buvai šaltinis meilės
Ir draugiškumo, pavyzdys brolybės,
Kurios taip trūksta mūsų broliams ten
Ir čia, arčiau, toliau, visur...
Ir taip kilnus likai, iki tave
Dievulis pašaukė į Kūrinijos pradžią.

II

Tačiau yra jėgų, pikty ir paslaptingų,
Nežinom kur, bet jų yra, todėl
Negalima nei apsisaugoti nuo jų.
Nei apsiginti — jos gyvenimo takus
Sutrupina arba prailgina, padaro kelią
Grįstą, švelnų, šviesų ir malonų,
Ar — priešingai — dygiuotą, erskėčiuotą,
Akmenuotą, siaurą, tamsų, klaidų,
Be galo pilną skausmo ir kančių —
Iki, pasityčiojusios iš mūsų valios ar
Kūrybinės stiprybės, aureolės, tuoj
Nukerpa siūlą tarp nematomo pasaulio ir
Jau matomų akiračių — ir viskas...
Ir tos nelemtos jėgos — jų aš čia
Neprašysiu — davė daug kančios ir skausmo
Kūrybos tavo kelyje, prieš laiką ji
Sutrupindamos, bevaisį padarydamos tave.
Lyg to tau būtų negana, tos baisios jėgos
Tau atsiuntė kančias ir skausmą, ir ligas,
Paguldė, prirakino, nuo draugų atskyrė,
Lyg pavydėdamos garbės pelnytą,
Vainikų laurų, spindulių amžinybės,
Kančia, skausmais ir liūdesiu tave
Palaimino, lyg Dievo dovana, lyg Jobą,
Pamilo Dievas tave, kad siuntė tau nežmonišką
Kančias, čia, žemėj, pelnytį dangų...

III

Prisimenu gerai, Drauguži mano,
Dienas ir ilgas valandas, kada
Abu planavome išarti naują dirvą,
Paseti naują grūdą, subrandinti jį,
Ir mūsų broliams ten, ir čia parodyti
Žvaigždėtą ateitį. Taip mes idealiai
Planavome ir guodėmės, likimas palankus
Abiem, abu darbai mes pasipuošė ir abu
Pilni minčių šitiems, ir dar kitiems
Laikams suteikti — atidengti paslaptį —
Lyg testamentą tautai, vieną už visus,
Palikti — tavo siela, dieviškai kiui,
Menu gerai, žadėjo tiesai ir gerovei
Pasiaukoti, visą dvasios pajėgumą atiduoti.
Esu aš tikras, kad įvykdes būtum su kaupu,
Jei ne skaudi liga, sunki, negailestinga,
Tavęs nebūtų prirakinusi, lyg Promotėją, prie
Kančių uolos, tos keršto deivės, pavyduolės,
Už mūsų iš Parnaso meilę — nubaudė tave...

Meno ir gyvenimo ryšys

Nuo lapkričio pabaigos iki 2001 m. sausio 7 d. Vilniuje, šiuolaikinio meno centre vyko bene didžiausia 2000-aisiais metais tarptautinė šiuolaikinio meno paroda, pavadinta „Nekaltas gyvenimas“. Peržiūrėjęs didžiulę šių meno rūmų erdvėje eksponuojamus darbus, pagalvojau, kad, ko gero, tokio pobūdžio parodos Vilniuje dar nebuvo: berods visų dvidešimties menininkų (daugiausia iš Lietuvos ir iš kelių Europos šalių) piešiniuose, nuotraukose, videojuostose, instaliacijose, kitokio pobūdžio darbuose ši kartą pasikliauta ne tiek menine, kiek asmenine, gyvenimiškąja patirtimi. Kitaip tariant, parodoje jautėsi daugiau paprasto kasdieninio gyvenimo, negu meninės išmonės ar fantazijos. Antai, vienas parodos eksponatų — „grožio laboratorija“ — beveik tas pat, kaip ir dažnoje bet kurio miesto gatvėje įsikūrę grožio salonai. Čia pat, parodos salės kampe, įrengtoje „grožio laboratorijoje“, tapytojų ir kosmetologų diplomus turinčios vilnietės L. Kasputienė ir P. Jurksaitytė, buvo pasirošusios pagražinti to pageidaujančių lankytojų veidus, kūnus (žinoma, už pinigų, kaip ir realiaame gyvenime). Bene geriausiai šią parodą apibūdino viena jos rengėjų ir kuratorių L. Jablonskienė: „Parodoje šiuolaikinėmis ir tradicinėmis priemonėmis atsispaudo gyvenimas be išankstinio nusistatymo ar žinojimo. Ekspozicijoje — gyvo, kintancio, bet drauge vientiso, žmogaus išpūdis, asmeninio gyvenimo sritys — šeima, vaikai, draugai, laisvalaikis, meilė, pyktis. Tai tikrovės virtimas vaizdiniais, o vaizdiniai — tikrove. Pagaliau, parodoje atsispaudo gyvenimo reiškiniai įvairė, įprastinių normų ir prietarų nepaisymas ir kartu tam tikras saiko, harmonijos, pasitikėjimo ir tikėjimo jausmas, nekaltas meno ir gyvenimo ryšys“.

Štai jaunas menininkas D. Narkevičius savo filme „Lietuvos energija — 2000“ vaizduoja Elektrėnus ir jame dirbančius žmones. „Tai gamybinio objekto — elektrinės dokumentinis atvaizdas — nufilmuotas pasikalbėjimas su ten dirbančiais žmonėmis, — aiškino šio darbo autorius. — Tai mano žvilgsnis į lėtai nykstančią mūsų pramoninę bendruomenę. Nors elektrinė dar veikia, bet ji jau tampa buvusioje industrinio idėjų muziejumi, su kuriuo susiję tūkstantčiai žmonių. Tai įprastas reiškinys šiandieninėje, iš sovietinių laikų paveldėtoje, ateities neturinoje ekonomikoje, taip pat ir kultūroje. Nebus lengva reformuoti šią visuomenę, o svarbiausia surasti ištikinamą intelektualinį pakaitalą“.

Dėmesį atkreipė jaunos menininkės E. Rakauskaitės fotografijos „Vilniaus benamiai“. Menininkė keletą mėnesių stebėjo sostinės gatvėse sutinkamus žmones, susipažino su jais, bendravo, mėgino įžvelgti jų būdo ypatybes. Tai atsispaudo paprastose, nespaltvotose, sena fotografavimo technika padarytose, nuotraukose. Kiek

veidų — tiek skirtingų asmenybių, tiek tikrų autentiškų charakterių.

Jono ir Justo Vaitekūnų video instaliacijos pagrindą sudaro filmas, užfiksavęs 20 amžiaus Lietuvos istorijos lūžius bei politinius sukrėtimus patyrusio žmogaus pasakojimą, papildytą jo daiktais, dokumentais, primenančiais muziejaus eksponatus. Tarnavimas pirmosios nepriklausomybės laikų Lietuvos kariuomenėje, Sovietų okupacija, karas, represijų grėsmė, pagaliau pasitraukimas į Vakarų, priverstinė emigracija į JAV. Tai asmeninė vieno Lietuvos žmogaus biografija, jo likimas Lietuvos istorijos vingiuose.

Nors jaunų menininkų A. Čeponytės ir V. Ozarinsko video darbas, sukurtas pagal dabar paplitusias reklaminių vaizdo taisykles, bet jame reklamuojama ne prekė ar paslauga, bet pačių kūrėjų kasdieninis asmeniškas gyvenimas ir jo sukeltos problemos. Atsigręžta į tai, kas šių dienų jaunų vilniečių gyvenime egzistuoja be meno.

Nors šis ir kiti parodoje eksponuojami darbai padaryti įprastomis, rodos, nemėninėmis priemonėmis, bet, pasak menotyrininkės L. Kreivytės, atsidūrę šiuolaikinio meno centro erdvėje, bent jau čia atėjusiems lankytojams vis dėlto visa tai tampa menu. Tai atsispaudo ir Vokietijos dailininkės G. Basch karpiniuose iš popieriaus. Baltuose karpiniuose lakštuose — biuro, riskos šeimoms laimės scenos, kurių motyvams panaudotos nacių valdžios laikų asmeninių albumų nuotraukos.

L. Stasiulytės sustabdytų kino kadrai atspaudai „Švarios rankos“.

Kitas jaunas vilnietis menininkas E. Jansas savo video filmų trilogijoje „Asmens kodas“ užfiksavo priverstinės biurokratinės reikalų tvarkymo procedūras šiandieninės Lietuvos valdžios, policijos institucijose, buką, bejausmią valdininkų požiūrį į asmenį, kaip formalų vienetą, skaičių. Autentiškumo pojūtį sustiprina filmavimo natūralizmas — filmo veikėja, jo pastangas išlaikyti žmogaus vertę ir orumą, išreikšti jo ironiją valdininkams biurokratizmui

Ir tu kentėjai dešimt metų, kantriai ir
Šausmingai, bet likai mums tu, kuo visada
Buvai: tiesus, švelnus, kilnus, bičiuliškas
Ir atviras Temidei akiai, pro tave praėjusiai
Kaip pro visus — vien savo neregystę skelbiant...
Bet tavo knygos, tavo mintys gyvos bus
Per amžius, už tave kalbės ir tavo vardą puos.

išryškina tiesioginis filmavimas, montavimas patia kamera, kas būdinga ir avant gardinio kino menininkui Jonui Mekui. Tokiu būdu išryškintos svarbiausios, reikšmingiausios, filmo esmės pabrėžiančios detalės, atskleidžiančios esmines E. Janso videofilmų herojaus būsenas, netgi jo vidinius išgyvenimus ir jausmus.

Nustebino Vilniaus Dailės akademijos studentės Lauros Stasiulytės spalvoti kino kadrai foto atspaudai. Prieš porą metų ji sukūrė vieną pirmųjų savo videofilmų „Švarios rankos“, kurį filmavo vaikų darželyje. Pasak patios autorės, jos nufilmuoti vaikai nėra tiesiog nekaltumo forma, vaizdinys, — vaikučiai tokie yra — nekalti. Parodoje eksponuojama nauja neįprasta šio videofilmų versija — sustabdytų kadrai atspaudai, vaizduojantys vos prabudusius vaikučių veidus, jų akis.

Nežinau, ar autorė matė 1997 m. pabaigoje tame pačiame šiuolaikinio meno centre surengtą nedidelę, bet įspūdingą J. Meko kino kadrai vaizdų — sustabdytų, užšaldytų akimirkų parodą, ar vartė neseniai Vokietijoje išleista stambia, įspūdinga tų sustabdytų akimirkų knyga „Just Like a Shadow“ („Tik kaip šešėlis“), bet tapo aišku, kad šis J. Meko pradėtas kino meno metodus randa atgarsį Vilniuje, parodoje eksponuotais L. Stasiulytės atspaudais. Kaip ir J. Meko vaizdai — paveikslai ir jo kino filmų kadrai, taip ir L. Stasiulytės sustabdytų kadrai atspaudose į vieną kitą panašūs vaizdai nėra vienodi, nes kiti juostose išsijos kadrai skiria gal kelias sekundes. Tai jau ne fotografija. Jei fotografija, pasak J. Meko, turi tendenciją būti individualia, tai kino kadrai, sustabdytų akimirkų vaizdai — kino kameros užfiksuotų daugybės vaizdų dalis, tai lyg kondensuota realybė. Ir menotyrininkė L. Kreivytė pripažino, kad iš pirmo žvilgsnio tie L. Stasiulytės kudiški vaizduojantys kadrai iš tiesų skiriasi tik keliomis akimirkomis, ir tai, kas atrodo vienoda, po akimirkos jau negrįžtamai pasikeičia. Tai būdinga ir J. Meko sustabdytom akimirkomis, kurias Tokio Fotografijos muziejaus kuratorius Nakahara Atsuyuki, vertindamas čia vykusią J. Meko parodą, pavadino naujos meno sferos pradžia, kuri išjudins susiformavusius filmavimo pagrindus. Nuostabu, kad tuos pagrindus kartu su J. Meku imasi judinti ir vilnietė studentė.

Parodoje neįprastas filmavimo galimybes eksponavo ir jugoslavų menininkas Zoran Naskovski. Jo videofilme rodomi 1998 m. NBA krepšinio rungtynių tarp „Chicago Bulls“ ir „Utah Jazz“ komandų paskutinioji minutė. Rungtynės garsios dramatišku momentu, kai Michael Jordan metimas persverė rezultata „Chicago Bulls“ naudai. Vaizdas filme sulėtintas, tad išdėmi kiekvieną šio ypatingo reginio sekundę dalį. Sulėtinimo technika pakeri žiūrovą, žaidimo pakilimą, retoriką, pakeisdamas talento, susižavėjimo, pagaliau meno išpūdžiu.

Paroda iš tiesų patvirtino, kad ir kasdienybėje, net sporte galima įžvelgti meno atšvaitus, kad yra ryšys tarp gyvenimo ir meno.

Algimantas A. Naujokaitis

Kiek daug dar Lietuvoje neištirtų archyvų, nekasintų piliakalnių, neatrastų archeologinių ir istorinių lobiių, kuriuos surasti turės jaunųjų istorikų kartos. Nuotraukoje: remontuojamos Bernardinų bažnyčios Vilniuje detalė.

UGDO ISTORIKUS...

Atkelta iš 2 psl

Nuoširdžiai norime padėkoti už gautą stipendiją, kadangi be jos nebūtų galimybių surinkti tokios gausios medžiagos ir vaizdas galėjo būti gero kai iškreiptas.

Naujų jėgų reikia Lietuvos miestų tyrinėtojų grupei. Lietuvoje yra miestų, šventusių savo daugelio šimtų metų jubiliejus, tačiau mūsų sąmonėje tebėra nepakankamai suvokta miestų reikšmė istorijoje. Lietuvos istorijos instituto miestų tyrinėtojų grupė jau yra parengusi nemažai leidinių, žymiausi jų: keli savivaldžių miestų dokumentų tomų (prof. A. Tyla), keli tomų Lietuvos miestų šaltinių tyrinėjimų (Z. Kiaupa, E. Rimša), stambų epochinį veikalą išleido apie miestų antspaudus E. Rimša, Vytauto Didžiojo universiteto istorikai jau išleido kelis Kauno miesto metraščių tomus (sudarytojas Z. Kiaupa). Vilniumi domisi ir apie jį rašo Lenkijos, Vokietijos, Rusijos, JAV istorikai, tačiau Lietuvos istorikai tebėra skolingi Vilniui. Ateityje planuojama rašyti naujais tyrinėjimais paremtą Vilniaus miesto ir Lietuvos valstybės sostinės istoriją.

Pernai iš Vilniaus miestiečių istorijos apsigynė Lietuvos istorijos institute daktaro disertaciją Aivaras Ragauskas, o šiuo metu naujuosius Vilniaus miestiečius XVII a. antroje pusėje ir XVIII a. taria, V. Daugirdaitės Sruogienės stipendiją gavęs doktorantas Agnė Urbanavičiūtė. Jis aiškina, iš kur, kokių specialybių, kokių tautybių žmonės atvykavo į Vilnių ir kaip jie gaudavo čia miestiečių teises, t.y. kokios teritorijos „maitino“ Vilniaus miesto atsivertimą po istorinių krizių arba jo augimą. Išlikusi Vilniaus magistrato archyvo dalis, saugoma Vilniuje, sudaro sąlygas naujiesiems tyrimams, tačiau doktorantui yra būtina kelių mėnesių stažuotė į vieną Skandinavijos šalių specialiųjų tyrimų centrą, susipažinti su naujais tokių tyrimų metodais, o Lietuvos mokslo institucijos jos apmokėti nepajėgia. Gautoji stipendija kaip tik suteikia tokią galimybę ir tikslingai ugdo Lietuvai naują specialistą.

Vienas menkiausiai Lietuvos istorijoje pažintų yra XVIII amžius — čia trūksta dar ir politinės, ir kultūros istorijos darbų. Plačiau tirta yra tik amžiaus pabaiga. Planuo-

jant rašyti išsamią, naujais tyrimais paremtą, Lietuvos istoriją, tokių darbų stygius gali tapti rimta kliūtimi. V. Daugirdaitės Sruogienės stipendija ir čia suteikė tvirtą paramą: viena stipendininkų doktorantė Ramunė Šmigelskytė, taria XVIII a. antrosios pusės konfederacijų vaidmenį politinėje Lietuvos DK raidoje, o gautoji stipendija jau sudarė jai sąlygas susirinkti trūkstantį archyvinės medžiagos dalį, kuri yra Lenkijos archyvuose. XVIII a. Mažosios Lietuvos kultūros tyrimams, o konkrečiai G. Ostermejerio lituanistinius darbus taria Lietuvos fondo stipendininkė Vilija Gerulaitienė. Ji surado Vilniuje tris neskelbtus G. Ostermejerio rankraščius (vienas jų yra apie Šv. Rašto vertimus į lietuvių kalbą), juos parengė spaudai. Trūkstantį G. Ostermejerio veiklos dokumentacijas dalį tikisi surasti Berlyno archyvuose, į kuriuos nuvykti sudaro galimybę gautoji stipendija (sudarytojas Z. Kiaupa). Tikimės, kad po kiek laiko ir šių abiejų stipendininkų darbų rezultatai bus apginti, kaip daktaro disertacijos.

Stipendijos teikiama galimybė laukia jauni antropologai. Yra jau pradėjusių rimtas doktorantūros studijas Skandinavijos valstybėje. Jie rašo disertacijas čia Lietuvoje, surinkdami medžiagą iš mūsų gyvenimo, o užsienio profesoriai moko juos naujų metodų ir darbo patirties. Ateityje vertėtų paremti jau parodžiusius savo sugebėjimus jaunus XX a. Lietuvos istorijos tyrinėtojus.

Tokiu keliu Lietuvos fondo parama, o ypač specialioji V. Daugirdaitės Sruogienės stipendija, skirta jauniems istorikams, atlieka iš esmės konstruktyvų vaidmenį, našiai ir kryptingai ugdydama Lietuvos mokslui naujus specialistus. Jie lieka dirbti Lietuvoje ir taria Lietuvos istoriją (suprastą plačiausia prasme). Ypač vertinga ši stipendija yra tuo, kad tai pirmoji, ir iki šiol vienintelė, mūsų istorijoje lietuvių stipendija Lietuvos istorijos specialistams. Būtų galima, jei ši stipendija išsektų, ypač dabar, kai mokslas Lietuvoje jaučia didelį lėšų stygių, trūkstantį normalų darbą. Tokia Lietuvos fondo parama Lietuvos mokslui skatina kūrybiškumą intelektualiniame gyvenime, atnauja jį, už tai norime nuoširdžiai padėkoti. O bendras mūsų visų darbas yra tvirta investicija į Lietuvos ateitį.

Dr. Ingė Lukšaitė

Leidiniai

Nauja Juozo Erlicko knyga

Leidykla „Tyto Alba“ išleido naują, svarią, 576 puslapių vilniečio rašytojo Juozo Erlicko knygą *History of Lithuania*.

Skaitytojai tenenustemba dėl kitakalbio šios knygos pavadinimo — ji parašyta lietuviškai. Angliškas pavadinimas — tai tik pokštas. Nors įžangoje autorius neaiškina, kodėl knygos pavadinimas nelietuviškas, bet peršasi mintis, kad jam, pasak poeto Justino Marcinkevičiaus, jau darosi koku eiti Vilniaus gatvėmis, mirguliojančiomis svetimais, nelietuviškais firmų, parduotuvių, net įstaigų pavadinimais. *History of Lithuania* autorius pasijuokia iš tų savo tautiečių, kurie pamynė savo gimtąją kalbą, kiekviena proga stengiasi išsireikšti angliškai.

Kaip ankstesnė, taip ir ši J. Erlicko knyga — įvairių žanrų kūrinys, nuspalvinta humoru, satyra. Autorius juokiasi, pašiepia neigiamus pasireiškimus Lietuvoje per visus jos istorijos tarpsnius, ypač dabartinius laikus, kai įsigalėjo biurokratizmas, korupcija, politikų savanaudiškumas, grupinių interesų vaikymasis, kai dvasinės vertybės daug kur nusveria asmeninės naudos, turtų besaikis vaikymasis, pavydas, paprastų žmonių nusikurdimas.

Vis dėlto autorius tiki sveikomis tautos galiomis. Net ir žiauriausios sąlygos neįstengė užgniaužti lietuvių tautoje geresnių laikų nujautimo, teigia autorius. Girdėti ne vien žmogaus skundas ir liū-

desys, bet ir optimistinis juokas.

— Knygoje autorius pasireiškia kaip grubus, kandus, bet mylintis. Tai juokas skaudancia širdimi, — taip apie naująją J. Erlicko knygą atsiliepia „Tyto Alba“ leidyklos direktorė Lolita Varanavičienė, pridurdama, kad kai kas nemėgsta Erlicko kūrybos dėl jo kraštutinio atvirumo, kai kam jis atrodo beviltiškas, komplikuotas provincialis.

— Kai tiek nuomonių, gal geriausia ramiai atsiversti jo *History of Lithuania* ir pataria leidyklos direktorė.

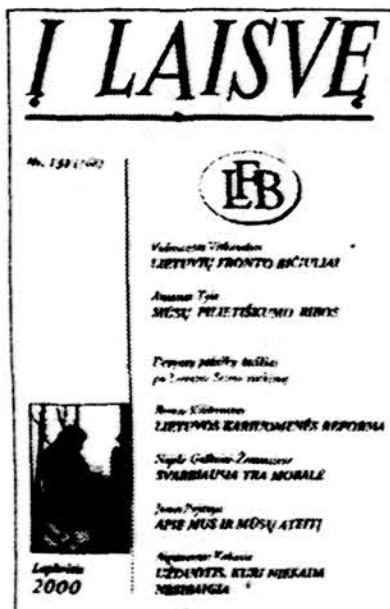
Vilniuje, „Muzikinio angaro“ klube įvyko jomoru nuspalvintas J. Erlicko naujos knygos pristatymas, kurį savo kalba pradėjo Vilniaus meras A. Zuokas. Apie J. Erlicką ir jo kūrybą gražiai atsiliepė autoriaus plunksnos broliai — poetas A. A. Jonynas, Rašytojų sąjungos pirmininkas V. Sventickas, režisierius R. Tuminas, istorikas A. Bumblauskas, prezidento patarėjas D. Kuolys ir kiti. O poetas M. Martinaitis specialiai sukurtu eilėraščiu apibūdindamas J. Erlicką ir jo knygas, be kita ko, išsireiškė:

Kai tamsus Nevėžis
Jo mintis gili.

O J. Erlickas, užuot taręs žodį apie savo knygą pritariant muzikantams, padainavo taip pat humoru nuspalvintų dainų, sukurtų pagal savo poeziją, kurios, greta prozos, yra ir jo naujoje knygoje.

A. Naujokaitis

Žurnalas sugrįžo į tėvynę

Lietuvos Fronto bičiulių žurnalas *I laisvę*, kaip ir jo leidėjai, yra giliai įmynę pėdas užsienyje gyvenančių lietuvių pašonėn. Žurnalas turi ilgą ir garbingą istoriją — pradėtas leisti su Antrojo pasaulinio karo pradžia, kuomet, dviem didiesiems žmonijos žudikams — Stalinui ir Hitleriui — susikibus mirtinos kovos glėbin, Lietuvių aktyvistų frontas, pasinaudoję karo pradžios momentu ir pradėjo sukilimą prieš okupantus sovietus.

I laisvę nacių buvo uždarytas 1941 m. rugsejo 27 d., bet tuoj po to įsisteigusi antinacinė pogrindžio organizacija „Lietuvių frontas“ pradėjo leisti slapta biuletinį, o 1943 m. pradžioje atsirado ir pogrindžio *I laisvę* žurnalas. Bolševikams vėl užimant Lietuvą, jis, kartu su leidėjais ir tūkstančiais lietuvių, buvo priverstas pasitraukti iš tėvynės. Kurį laiką leistas Vokietijoje, nuo 1953 m. — JAV-se. Paskutinis redaktorius (iki 1999 m.) Amerikoje buvo Juo-

zas Bauzys.

Tačiau „ratas apsisuko“ — *I laisvę* žurnalas praeitų metų rudenį grįžo į tėvynę, tęsiant ankstyvesnę numeraciją (Nr. 131/168), išlaikant tą patį formatą. Žurnalą redaguoja Aldona Žemaitytė-Petrauskienė su visu būriu talkininkų — ir iš Lietuvos, ir užsienyje gyvenančių. Šiaurės Amerikoje žurnalą galima užsiprenumeruoti šiuo adresu: Jonas Prakas, 14 Thelma Dr., Bakersfield, CA 93305.

ATSIMINIMAI APIE PAVASARĮ TĖVYNĖJE

Hypatia Ycas. *Springtime in Lithuania. Youthful Memories 1920-1940*. Iliustravo Peggy Zuris. Išleido „Adams Press“, Chicago, Illinois, 2000 m. Minkštais viršeliais, 295 psl. su trumpa autorės biografijos apybraiža, pavardžių rodykle. Knyga anglų kalba. Galima užsisakyti pas autorę: Hypatia Y. Petkus, 3213 Georgia Str., NE, Albuquerque, NM 87110. Kaina 21.95.

SPRINGTIME IN LITHUANIA

Youthful Memories 1920 - 1940

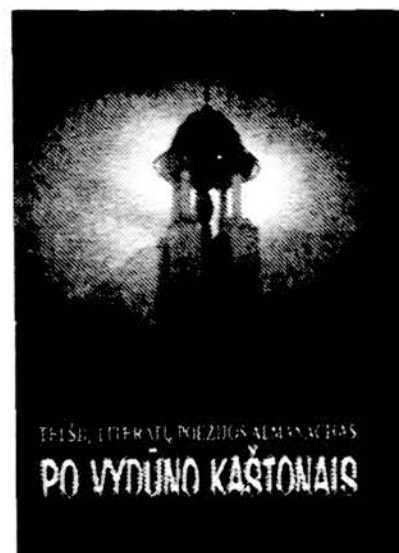
by

Hypatia Ycas

Naujausios knygos sutiktuose, 2000 m. gruodžio 20 d., savo dainas traukia jos autorius Juozas Erlickas. A. Žižiūno nuotrauka.

Telšių literatūros poezijos almanachas

Po Vydūno kaštonais. Telšių literatūros poezijos almanachas. Išleido Lietuvos kultūros fondo Šiaulių krašto leidykla „Saulės delta“, Aušros al. 15, 5400 Šiauliai. 2000 m. Tiražas 500 egz., kaina sutartinė, užsakymas #3118.

Po Vydūno kaštonais yra trečioji pastarojo dešimtmečio Telšių literatūros poezijos knyga. Pirmoji: *Nebijok atsigerti iš stirnos pėdos* (1996 m.); *Po miegančio paukščio sparnais* (1997 m.).

Tas tik parodo, kiek talentingų kūrėjų yra išauginusi

tik viena Žemaitijos sritis — Telšių rajonas. Šioje 94 psl. knygeleje suburta 25 poetai (pateikiami ne vien jų eilėraščiai, bet ir trumpos biografines apybraižas su nuotraukomis). Vieni — dar labai jauni, kiti gimę anos nepriklausomybės metais; vieni eilėvadas labai tradicinis, kitų — modernesnis arba visai modernus... Almanacho sudarytoja Adolfina Varnelienė savo įvadiniame žodyje pasakoja, apie telšiškių susitikimą su Vydūnu (1920-1923 m.) ir koki neišdildomą įspūdį tie susitikimai jiems paliko. „Vydūnas... išjudino Telšių pedagogus ir mokinius iš sustingimo, nurodė jiems veiklos kryptį ir susilaukė bendraminčių. ... Vydūno iniciatyva gimnazistai pasodino visą kaštonų alėją. Šiandien keletas jų puošia Žemaitės teatro, Kultūros centro bei katedros architektūrinį ansamblį. Telšiuose jie ir liko dėka tų žmonių, kurie gerbė Vydūną ir jo šviesų atminimą“. Iš čia ir šio almanacho pavadinimas — *Po Vydūno kaštonais*. Pateikiame keletą eilėraščių iš šio telšiškių literatūros poezijos almanacho.

Adolfina Kerpauskaitė-Varnelienė

ŽIRGAI

Balzgana sutema užliūliavo upes,
nakčiai patalą kloja ežerų vandenai.

Lekia slėniais žirgai,
medžių viršūnėmis gaudžia
jų kanopų garsai.

Snaudžiantį kaimą apkabina delfia, —
nebegirgžda jau svirtys,
nebe tie šuliniai.

Žvengia žirgai, pasiklydę laukuos,
ieško žmogaus
ištuštėjusių sodžių kiemuos.

Algirdas Dačkevičius

SAPNAI

Kasnak sapnai
nemažą kelią sukaria
į Telšius iš Pužų.
Ne tušti ateina:
už vienos parankės
vedasi seną trobelę,
sienojais girgždančią,
už kitos —
Balčios, Skirtino, Buko upeliai
ir dar daugybė bevardžių
jų brolių
čiauškedami skuba,
kad tik suspėtų
surasti mane,
kad kelionė pernėk nenuėitų.
Sunkiausia vestis sodą
ir beržų alėją —
šakos kliūva už pakeleivių.

Regiu, kaip sėdasi šie pagriovę
ir nepiktai lopo savo drabužį.
Paskutiniai atpūsi
trys kalneliai.

Jais kyla ir leidžiasi
Tėvas su Motina,
o vėliau — seserys, broliai...
Smagus rūpestis veiduosna sukritęs,
o nuovargio — nė lašelio...

Ir dar nespėjęs atsitokėti,
regiu jau atgręžtas nugaras,
į Pužus nulinguojančias...

Lyja ir lyja —
jau akys negali atremti
tos tirštos ir pilkos darganos...
O ji bastos ir bastos,
sielos vartus klebena,
vis kantriai tipena —
gal pabos, gal pabos...
Jau suminti dideli
ir juodi ratilai,
iki skausmo pavargo
klausinėjančios akys —
ar nesurūdys sielos vartai.

Stanislava Keraitė-Kryžauskienė

AKMUO

Akmuo —
Lietuviui buvęs šventas,
Tarnavęs aukuru
Alkakalnių viršūnėse,
Skandintas kūrgrindose,
Įmūrytas tvirtovių sienose,
Lėkęs sviediniu į priešo skydą,
Buvęs atminties ženklų
Kritusiam kariui,
Palaidotam kartu su žirgu.
Taikiai atgulęs
Į gatvės grindinį,
Dusliai aidėjęs
Po miestelių klumpėm,
Nugludintas vežimų ratų,
Užlietas dervos sluoksniu,
Kartą,
Netekęs akmens kantrybės,
Nesutramdoma jėga
Perplėši slegiantį luobą.
Pro šiurkštų asfalto plyši
Lyg pro retas blakstienas
Žvelgia pilka akis —
Grindinio akmuo.

Antanas Kakanauskas

MES LIKSIME KARTU

Aš susirgau
Keista liga — tavim,
Tik niekados
Nuo šios ligos nemirsiu.

Lyg į viršūnę
Uolomis, ledynais
Į bendrą mūsų
Saulės slėnį kilsim.

Bus kopime
Erškėčių ir šal'inių,
Svaigių žiedų
Ir akmenų šaltų.

Bus vėjo, vėtrų
ir rudens griauštinių...
Tas nesvarbu:
Mes liksime kartu.

Galbūt į Saulės
Slėnį neužkopsim
Arba užkopus
Bus jisai ne toks...

Mes ir dabar
Nežinome, ko trokštam
Ir apie ką
Svajosime rytoj...

M.K. ČIURLIONIS ČIKAGOS DIENRAŠTYJE

Sekmadienio, sausio 14 d., *Chicago Tribune* „Arts & Entertainment“ skyriuje išspausdintas ilgas straipsnis apie Mikalojų Konstantiną Čiurlionį apskritai ir Paryžiuje vykstančią jo kūrinių parodą. (Rašo nuolatinis dienraščio bendradarbis, meno kritikas Alan G. Artner „Mystery unveiled“.) Straipsnis iliustruotas Čiurlionio ir dviejų paveikslų nuotraukomis.

Autorius tarp kitko prisimena „senas (maždaug nuo 1950 m.) ir nesibaigiančias diskusijas meno pasaulyje: kas yra modernaus meno pradininkas — M. K. Čiurlionis ar Wassily Kandinsky“. Manoma, kad į šį klausimą gali būti atsakyta Paryžiuje, 125 metams sukakus nuo šio lietuvių dailininko gimimo, nes daugelis meno kritikų gali pirmą kartą pamatyti originalius Čiurlionio kūrinius.

Mikalojus Konstantinas Čiurlionis.

Straipsnyje gan plačiai nagrinėjama Čiurlionio-dailininko kūryba, pažymint, kad joje taip pat ryškios sąsajos su M. K. Čiurlionio-muziko kompozicijomis. Teigiama, kad visa kūryba stipriai atliepia jo lietuviškumą ir meilę savo tautai, ypač jos liaudies dainoms.

Paroda Musee d'Orsay muziejuje Paryžiuje vyks iki š.m. vasario 4 d. Pažymima, kad lankytojai muziejaus knygyne gali išsigyti labai puikiai išleistą 208 psl. katalogą, kainuojantį 190 frankų (apie 28 dolerius).

ŠVEICARŲ LITERATŪROS SKAITYKLA

Prieš kelerius metus (1994 m.) Vilniaus apskrities A. Mickevičiaus viešojoje bibliotekoje austrų ambasadoriaus Lietuvoje Florian Haug iniciatyva buvo įkurta austrų literatūros skaitykla. 2000-ųjų metų lapkričio 10 d. bibliotekoje atidaryta antroji užsienio šalies — šveicarų literatūros skaitykla. Ją įkūrė Gebert Ruef fondas.

Lietuvoje fondui atstovaus filologijos mokslų daktaras Max Schweizer. Dirbdamas Šveicarijos ambasadoje Helsinkyje, jis kuravo Estiją ir sukaupė daug žinių apie Baltijos šalis. Jo iniciatyva šveicarų literatūros skaitykla jau įkurta Taline, Nacionalinėje bibliotekoje, M. Schweizer darbo moto: „Pristatyti Šveicariją užsienyje, o Baltijos šalis — Šveicarijoje“.

mesys skiriamas tik abiem seneliams. Kiek daugiau veiksmo ir veikėjų yra „Oi grybai, grybai“, įvedant ir žiurovus, į kuriuos keletą kartų kreipiamasi nuo scenos. Reikia tik sveikinti leidejus, kad kuklų scenos veikalų sąrašą papildė Kosto Ostrausko „pasakomis apie senelį ir senelę“. Ko gero būsime Teatro festivalyje šį triptiką išvysime Jaunimo centro Čikagoje ar kurioje kitose teatro scenoje.

Kostas Ostrauskas seka pasaką...

Kostas Ostrauskas. *Gyveno kartą senelis ir senelė*. Triptikas. Išleido Algimanto Mackaus Knygų leidimo fondas (AM&M Publications, 218 Brookside Lane, Unit A, Willowbrook, IL 60514-2907) Chicago, Illinois, 2000 m. Aplanko ir teksto piešiniai Stasio Eidrigevičiaus. Tiražas 400; 99 psl., kietais viršeliais, su aplanku.

Algimanto Mackaus Knygų

leidimo fondas nuo pat savo įsisteigimo pasižymi svarių, gražiai išleistų leidinių srautu. Jis išleidęs ir dramų, ir poezijos, filosofijos, istorijos, prozos veikalų, vertinamų ne tik užsienyje gyvenančių, bet ir geros literatūros mylėtojų Lietuvoje. Šiame Naujajame AM&M Publications leidinyje yra trys neilgos Kosto Ostrausko dramos, arba trys skirtingi „nuotykių“ Senelio ir Senelės kasdienybėje: „Gyveno kartą senelis ir senelė“, „Oi grybai, grybai“, „Valse triste“.

Galbūt verta atkreipti dėmesį ir į autoriaus dedikacijas pirmajai ir paskutinijai triptiko daliai: „Gyveno kartą senelis ir senelė“ skiriama Julijui Kaupui; „Valse triste“ — Išėjusiems negrįžti draugams (Aš pasivysiu), atliepanti anksčiau mirusio rašyto. Mariaus Katiliškio knygą Išėjusiems negrįžti.

Be Senelio ir Senelės, kitų veikėjų nedaug — „Valse triste“ su jiedviem apie gyvenimą, amžinybę — ir nelabai realią kasdienybę — „filosofuoja“ autorius. Pirmojoje dalyje dė-